

ZEVEN VRAGEN OVER HET BASISINKOMEN

Niet iedereen wil gratis geld voor iedereen

Gemeenten experimenteren met een universeel, onvoorwaardelijk inkomen voor iedereen. Maar is dit inderdaad 'gratis geld'? Hoe zit het eigenlijk?

Om de pakweg 13,5 miljoen Nederlanders boven de achttien jaar een basisinkomen van 1.000 euro uit te keren is 160 miljard euro nodig.

FOTO ROBIN UTRECHT

Tegen Bas Jacobs

Hoogleraar economie Erasmus Universiteit

Wat gemeenten als Terneuzen nu willen onderzoeken is interessant. Wat gebeurt er als de overheid de sollicitatieplicht afschaft in de bijstand? Vinden mensen vanzelf hun weg terug naar werk? Je kan je met recht afvragen of de kosten van het huidige systeem, de bureaucratie, de scholings- en reïntegratiekosten, opwegen tegen de baten, namelijk voorkomen dat mensen onterecht in de bijstand zitten en zorgen dat mensen weer snel aan het werk gaan. Ook is er dan geen inbreuk op de privacy, zoals het tellen van tandenborstels. Dit soort experimenten leert ons echter niks over een basisinkomen. Omdat geen rekening wordt gehouden met de hogere belastingen die nodig zijn als iedereen een basisinkomen krijgt. Om het effect daarvan op de economie te meten zou je twee gemeenten kunnen nemen die vergelijkbaar

zijn in samenstelling. Dan zou de ene gemeente een basisinkomen invoeren en hogere belastingen, en de andere gemeente niet. Uit CPB-berekeningen kunnen we verwachten dat de effecten van een basisinkomen groot zijn. Want je gaat inkomen herverdelen naar mensen die nu geen inkomen van de overheid krijgen, zoals de hoogleraar, de vrouw van de tandarts en vermogenden. Bij een basisinkomen strooit de overheid kostbare belastingmiddelen in het wilde weg rond. Veel hogere belastingtarieven zullen nodig zijn om mensen die niet kunnen werken een fatsoenlijk bestaansminimum te geven. Die hogere tarieven drukken de werkgelegenheid, de arbeidsparticipatie van vrouwen en het nationaal inkomen. Als de belastingdruk niet stijgt, dan leidt een basisinkomen tot een zeer laag sociaal minimum."

Door onze redacteurs **Eppo König** en **Marika Stellinga**

AMSTERDAM. In Finland experimenteren ze er mee. In Terneuzen stemmen ze er donderdag in de gemeenteraad over. In Davos sprak de wereldelite erover. En Benoît Hamon, de verrassende winnaar afgelopen zondag van de eerste ronde van de linkse voorverkiezingen voor het Franse presidentschap, is er een voorstander van. Het basisinkomen. Opnieuw gonst het: moeten we iedereen een onvoorwaardelijk inkomen geven en daarmee de robotisering het hoofd bieden en de ongelijkheid bestrijden?

1 | Wat is een basisinkomen?

Er zijn veel verschillende voorstellen voor een basisinkomen. De meeste voorstanders én tegenstanders hanteren dezelfde definitie: een basisinkomen is een universeel, individueel en onvoorwaardelijk inkomen voor elke inwoner van een land. Je krijgt het zonder dat de overheid er voorwaarden aan stelt. Het maakt dus niet uit of je miljonair bent of niet. In diverse plannen voor een basisinkomen krijgen kinderen een lager basisinkomen dan volwassenen. De hoogte van het basisinkomen en welke uitkeringen en toeslagen wegvallen als het wordt ingevoerd, verschillen per voorstel. Volgens deze definitie zijn veel van de experimenten in Nederlandse gemeenten strikt genomen geen experimenten met een basisinkomen. Er zijn namelijk wel voorwaarden aan verbonden: de voorwaarden die ook gelden in de bijstand. Ontvangers mogen geen vermogen hebben of een partner met een hoog inkomen.

2 | Wat willen ze in Terneuzen precies?

De gemeenteraad van Terneuzen stemt donderdag over een experiment met twintig mensen die al drie jaar bijstand ontvangen. Zij ontvangen twee jaar lang een maandelijks basisinkomen of 'gift' van gemiddeld 1.000 euro plus 300 euro belastingcompensatie. Door het een 'gift' en geen uitkering te noemen, denkt Ter-

neuzen de tegenprestatie en de sollicitatieplicht uit de Participatiewet te kunnen omzeilen.

Er is geen winst of verlies voor Terneuzen: de gemeente verwacht evenveel uit te geven (624.000 euro) als te besparen op uitkeringen, vakantiegeld, reïntegratiekosten enzovoorts. Het idee is dat mensen met een vast inkomen meer regie over hun leven kunnen nemen en betere keuzes maken. Of het voorstel het haalt is nog onzeker, de gemeenteraad van Terneuzen is verdeeld over het idee van 'gratis geld'. Terneuzen telt 55.000 inwoners.

3 | Zijn er meer experimenten met een basisinkomen in Nederland?

Utrecht, Wageningen, Tilburg en Groningen onderzoeken ook alternatieve inkomens voor kleine groepen bijstandsonvangers. Het gaat dus niet om experimenten met een echt basisinkomen voor alle inwoners van die steden. De opzet van de experimenten verschilt: in de ene gemeente krijgen bijstandontvangers daarbij intensieve begeleiding, in de andere krijgen ze juist minder verplichtingen.

Om ruimte te maken voor dit soort pilots moet de Participatiewet worden 'opge-rekt'. Staatssecretaris Klijnsma (Sociale Zaken, PvdA) heeft hiervoor advies gevraagd aan de Raad van State. Afhankelijk van het advies kunnen meer gemeenten meedoen, in totaal circa twintig, zegt Sociale Zaken.

4 | Als iedereen een basisinkomen heeft, stopt dan niet iedereen met werken?

Er is geen land ter wereld dat een basisinkomen heeft ingevoerd, dus wat de praktijk is, is nog onbekend. Bij een basisinkomen van 50 procent van het netto sociaal minimum, daalt de arbeidsparticipatie met 5 procent, berekende het Centraal Planbureau in 2015. Dat komt overeen met de steekproef van het Duitse onderzoeksbureau Dalia onder 10.000 Europeanen, waarbij een paar procent aangaf dat ze zouden stoppen of minde-ren met werken. Voorstander en journalist Rutger Bregman betoogt in zijn boek *Gratis geld voor iedereen* (2014) dat deze angst ongegrond is. Lokale praktijkexpe-

riminten in Canada en de Verenigde Staten in de jaren zeventig en meer recente proeven in India zouden aantonen dat mensen niét minder gaan werken. Bovendien, hun gezondheid, schoolprestaties, voeding en ondernemerschap zouden verbeteren. Voor veel voorstanders is het basisinkomen de beste manier om ongelijkheid te verminderen en om armoede aan te pakken. Rechtse denkers die voor een basisinkomen zijn, denken dat het de verzorgingsstaat verkleint en overheidsbemoedienis vermindert.

5 | Is een basisinkomen haalbaar?

Over de kosten van een echt basisinkomen voor iedereen circuleren veel verschillende berekeningen. Bij een basisinkomen krijgt elke Nederlander een inkomen van de overheid. Ook degenen die nu werken. En degenen die nu niet werken, maar geen uitkering krijgen bijvoorbeeld omdat hun echtgenoot werkt. Wil dat basisinkomen arbeidsongeschikten, zieken en mensen die niet kunnen werken een volwaardig bestaansminimum geven, dan moet het tenminste even hoog zijn als een bijstandsuitkering nu is. Dat is nu ongeveer 1.000 euro per maand. De Vereniging Basisinkomen vindt dat het basisinkomen minimaal 1.400 euro moet bedragen.

Een zeer grove rekensom laat zien om welke enorme bedragen het gaat. Om de pakweg 13,5 miljoen Nederlanders boven de achttien jaar 1.000 euro uit te keren is 160 miljard euro nodig. De overheid zou dan wel de uitgaven aan de sociale zekerheid kunnen schrappen: 78 miljard euro. Daarnaast zou de overheid nog op toeslagen en bureaucratie besparen. Ook in optimistische berekeningen blijven er nog tientallen miljarden aan kosten over. De belastingen moeten dus fors omhoog, blijkt uit de meeste berekeningen. De effecten van een basisinkomen zijn al diverse keren berekend door de economen van het Centraal Planbureau (CPB). Die zijn groot, volgens het CPB: de inkomensongelijkheid neemt af maar de arbeidsparticipatie ook, met name bij vrou-

wen die in deeltijd werken. Die zijn gevoelig voor financiële prikkels, blijkt uit eerdere belastingverhogingen en verlagingen voor deze groep. Een basisinkomen is een inefficiënte manier om inkomen te herverdelen, concludeerde het CPB diverse keren. Het zorgt voor een hogere belastingdruk en vermindert de welvaart.

6 | Willen burgers in Nederland en Europa een basisinkomen?

Betrouwbare Nederlandse onderzoeken ontbreken, maar uit kleine krantenpeilingen zou blijken dat 30 à 40 procent van de Nederlanders voor een basisinkomen is. Het Duitse onderzoeksbureau Dalia deed vorig jaar naar eigen zeggen de eerste representatieve steekproef onder 10.000 Europeanen in 28 landen: 64 procent van de ondervraagden was vóór, met name omdat het zekerheid over noodzakelijke levensbehoeften zou geven. Het staat haaks op de uitslag van het eerste referendum over het basisinkomen, vorig jaar in Zwitserland. Een overgrote meerderheid van de stemmers, 77 procent, stemde juist tegen een basisinkomen. De voorstanders dachten aan een basisinkomen van ongeveer 2.500 Zwitserse frank (2.325 euro) per maand.

7 | Is er politiek draagvlak voor invoering van een basisinkomen?

Het huidige kabinet is geen voorstander van een algemeen basisinkomen. Er tekent zich voorsnog ook geen Kamermeerderheid af na de verkiezingen in maart. Een aantal politieke partijen toont wel (voorzichtig) interesse in het basisinkomen, blijkt uit de verkiezingsprogramma's. De PvdA en GroenLinks ondersteunen de experimenten in verschillende gemeenten, D66 wil er zelfs „ruim baan” geven om de „haalbaarheid en wenselijkheid” van landelijke invoering te onderzoeken. Ook de Partij voor de Dieren en de Piratenpartij zijn voor pilots. Bij een burgerinitiatief voor een basisinkomen zijn inmiddels ruim 66.000 handtekeningen opgehaald. Bespreking in de Tweede Kamer is alleen afgewezen, omdat de eenmansfractie van Norbert Klein het thema al eerder ter sprake heeft gebracht.

Voor Jan Rotmans

Hoogleraar transitiekunde Erasmus Universiteit

En basisinkomen is onvermijdelijk. We bevinden ons in een grote transitie, door bijvoorbeeld robotisering en digitalisering. In het middensegment van de arbeidsmarkt verdwijnen ontzettend veel banen. Zelfs als de overheid nu enorm investeert in de economie gaat dat proces door. Volgens mij moeten we de illusie opgeven dat we iedereen aan het werk krijgen. Laten mensen zich op andere manieren inzetten voor de maatschappij. Voordeel van een basisinkomen is dat je de bureaucratie afschaft. Als je in het huidige stelsel geen voorwaarden meer stelt aan uitkeringen, hou je die bureaucratie nog steeds. Natuurlijk doet een basisinkomen ergens pijn. Het zal per saldo geld kosten, ook al verschillen de berekeningen enorm. Maar dan moet je ook de maatschappelijke winst meewegen, dat mensen er gezonder van worden, actiever en minder crimineel. In Canada werden mensen er niet lui van, maar we hebben nog veel meer experimenten nodig om conclusies te kunnen trekken. Ik ben voorstander van experimenten op lokaal niveau met basisinkomen waarbij in elke gemeente onder andere voorwaarden met andere groepen mensen wordt gewerkt. Want top-down invoeren van een landelijk basisinkomen past niet bij deze tijd. Van onderop experimenteren is veel beter, vanuit de strategie: zoeken, leren en experimenteren."

Met het basisinkomen schaf je de bureaucratie af